

MEĐUNARODNI PROJEKT:

National Survey of Parents in South East
European Countries

Renata Miljević-Riđički i Tea Pahić

3/26/2010

**NACIONALNO ISTRAŽIVANJE O RODITELJIMA U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE
EVROPE – Roditeljske potrebe, očekivanja i iskustva u odnosu na nastojanja škole da
roditelje uključe u život škole – ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ ZA HRVATSKU**

MEĐUNARODNI PROJEKT:

HRVATSKA – ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ

PREDGOVOR

Ovo istraživanje je omogućeno zahvaljujući sredstvima Programa za podršku u obrazovanju Instituta Otvoreno društvo. Ta se inicijativa, provedena u 10 zemalja, od kojih je jedna Hrvatska, odnosi na razvoj uključenosti i kvalitete u obrazovanju u zemljama Jugoistočne Evrope (*Advancing Education Quality and Inclusion in South East Europe*). Istraživanje je provedeno u suradnji sa Centrom za proučavanje obrazovnih politika Pedagoškog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani. Svrha istraživanja je poboljšanje kvalitete obrazovanja školske djece poticanjem partnerskog odnosa škola-roditelji.

Skraćenice koje ćemo koristiti u ovom izvještaju:

CEPS Center for Educational Policy Studies – Centar za proučavanje obrazovnih politika

OSI Open Society Institute – Institut Otvoreno društvo

PULS - Nezavisna agencija za istraživanje tržišta i javnog mnijenja

RODITELJ - riječ koju koristimo u širem smislu – osobe koje brinu za dijete i odgovorne su za njega, mogu biti i bake i djedovi ili skrbnici, ukoliko nema roditelja.

SADRŽAJ

UVOD – Hrvatski kontekst	3
CILJ ISTRAŽIVANJA	3
METODOLOGIJA	4
1. Prethodno ispitivanje.....	4
2. Glavno istraživanje.....	4
Uzorak	4
Instrumenti.....	5
Način prikupljanja podataka.....	5
REZULTATI I INTERPRETACIJA REZULTATA.....	5
RODITELJI – Općeniti podaci.....	5
RODITELJSKA PARTICIPACIJA.....	9
Pozivi na participaciju, prihvaćanje i percepcija dobrobiti od toga	9
Sastanci - grupni i individualni	9
Pisane informacije	10
Pozivi na volontiranje.....	10
Sudjelovanje u donošenju odluka.....	11
DRUGI UTJECAJI I POSREDUJUĆI ČIMBENICI KOJI PRIJEČE SURADNJU RODITELJA I ŠKOLE.....	13
ROMSKA POPULACIJA	14
Neke karakteristike romske populacije (općenito).....	14
Usporedba romske i većinske populacije	15
PARTICIPACIJA RODITELJA U ŠKOLSKIM AKTIVNOSTIMA I PERCIPIRANI FAKTORI KOJI PRIJEČE SURADNJU – USPOREDBA REZULTATA RAVNATELJA I RODITELJA	17
ZAKLJUČCI I SMJERNICE ZA DALJE	19
GLAVNI ZAKLJUČCI.....	22
1. Roditelji.....	22
2. Ravnatelji	22
3. Romska populacija	22
GLAVNE SMJERNICE	23

UVOD – Hrvatski kontekst

Premda se uloga roditelja u odgoju i obrazovanju djeteta spominje u nekoliko Zakona (*Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 116/2003, 17/2004, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, Narodne novine br. 87, 2008.*), odnos škola-roditelji još uvijek je tradicionalan. Vijeće roditelja, prema članku 137/4 Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, “daje mišljenje o prijedlogu školskog kurikulumuma, godišnjeg plana i programa rada, raspravlja o izvješćima ravnatelja o realizaciji školskog kurikulumuma, godišnjeg plana i programa rada škole, razmatra pritužbe roditelja u svezi s odgojno-obrazovnim radom, predlaže mjere za unapređenje obrazovnog rada, predlaže svog člana školskog odbora te obavlja i druge poslove u skladu sa statutom škole”. U većini škola Vijeće roditelja je formalne naravi, ne ulazi u bit stvari, bilo zato što je previše članova u Vijeću, bilo zato što se ne osjećaju dovoljno kompetentnima ili nemaju dovoljno vremena za raspravu. Roditelji – predstavnici u Vijeću roditelja često ne daju povratne informacije ostalim roditeljima. Roditelji manjinskih grupa (Roma) se žale da ih se ne bira u Vijeće roditelja, premda bi oni rado sudjelovali. (Croatia – Focus Group Report <http://www.see-educoop.net/aeiq/outputs.htm>).

Suradnja škole i roditelja uglavnom je jednosmjerna, na inicijativu škole/učitelja i to samo za neke, uobičajene oblike suradnje. Prema ispitivanju udruge roditelja KORAK PO KORAK, roditelji i učitelji različito opažaju međusobnu suradnju – dok roditelji misle da se njihova inicijativa rijetko traži i realizira, učitelji su suradnjom zadovoljni. (Croatia – Country report <http://www.see-educoop.net/aeiq/outputs.htm>).

CILJ ISTRAŽIVANJA

1. Ispitati načine roditeljskog uključivanja i utjecanja na školovanje djece u osnovnoj školi (saznati koje su roditeljske potrebe, očekivanja i iskustva u odnosu na nastojanja škole da roditelje uključe u život škole).
2. Provjeriti da li postoje razlike između većine roditelja i manjinskih grupa (Romi u našem uzorku) u načinima roditeljskog uključivanja i utjecanja na školovanje djece u osnovnoj školi
3. Ispitati mišljenje ravnatelja o suradnji škole i roditelja te usporediti podatke ravnatelja i roditelja.

METODOLOGIJA

Istraživanje je provedeno u dva koraka. Prvi korak je bio pripremni, i u njemu je primijenjena kvalitativna metodologija (fokus grupe). Rezultati tog dijela ispitivanja poslužili su kao osnovica za razvoj instrumenata glavnog istraživanja u kojem je primijenjena kvantitativna metodologija (upitnici – predlošci za intervju).

1. Prethodno ispitivanje

Glavnom istraživanju prethodilo je ispitivanje mišljenja roditelja u fokus grupama izvršeno tijekom svibnja i lipnja 2009. U Hrvatskoj je razgovor proveden u 6 fokus grupa u sljedećim mjestima:

Zagreb (škola u centru): 8 roditelja (7 majki, 1 otac);

Samobor: 5 roditelja (sve majke)

Solin - 7 roditelja (sve majke)

Solin – roditelji iz Vijeća roditelja: 11 roditelja (8 majki, 3 oca)

Solin – roditelji djece s posebnim potrebama (4 majke, 1 otac)

Kutina, Romska populacija - 12 roditelja (8 očeva , 4 majke).

Razgovori u fokus grupama provedeni su prema standardiziranom postupku.

Cilj fokus grupa je bio: saznati mišljenje različitih grupa roditelja o načinima na koje surađuju sa školom, njihova iskustva, potrebe i očekivanja u odnosu na nastojanja škole da uključe roditelje u život škole. Na temelju podataka dobivenih u fokus grupama, središnji istraživački tim ovog projekta izradio je upitnik za roditelje i upitnik za ravnatelje (Upute za provođenje fokus-grupa, te primijenjeni upitnici nalaze se na internet stranici <http://www.see-educoop.net/aeiq/>).

2. Glavno istraživanje

Uzorak

Ispitanike čine 1122 roditelja (i ravnatelji pripadnih škola) iz sljedećih regija: 221 roditelj iz škola iz Zagreba i okolice, 195 roditelja iz škola sjeverne Hrvatske, 241 roditelj iz slavonskih škola, 127 roditelja škola Like i Banovine, 116 roditelja iz Istre, Rijeke, Sjevernog hrvatskog primorja i Gorskog kotara, te 222 roditelja iz Dalmacije.

U uzorku ispitanika nalazi se 823 roditelja škola iz urbanih i 299 roditelja škola iz ruralnih područja Hrvatske.

Uzorak se sastojao od roditelja djece od drugog do osmog razreda osnovne škole. U uzorku su 4 podskupine:

A - reprezentativni uzorak roditelja osnovnih škola (30 škola od više od 900 osnovnih škola u Hrvatskoj); glavni, osnovni uzorak roditelja većinske populacije (N = 908)

B – uzorak roditelja - predstavnika roditelja iz većinske populacije (N = 144);

- predstavnici roditelja u svakoj od škola: 1 član Školskog odbora i 4 člana Vijeća roditelja slučajno odabranih s liste članova Školskog odbora i Vijeća roditelja u školskoj godini 2008/2009.

E - 60 predstavnika roditelja Roma

EB – Roditelji predstavnici iz škola iz uzorka E (N = 10).

Instrumenti

U glavnom istraživanju primijenjena su dva upitnika koji je priredio središnji istraživački tim ovog projekta i to:

Upitnik za roditelje o mogućnosti uključivanju roditelja u život škole

Upitnik za ravnatelje o mogućnosti uključivanju roditelja u život škole

Način prikupljanja podataka

Prikupljanje podataka na slučajnom uzorku roditelja djece koja pohađaju osnovnu školu provela je agencija PULS u drugoj polovini 2009. godine. Roditelji su intervjuirani u svojim kućama.

Posebним upitnikom ispitani su ravnatelji svih škola iz uzorka (30 škola koje predstavljaju slučajni uzorak roditelja i 2 škole u kojima je većina učenika Roma). Ravnatelji su intervjuirani u školama.

REZULTATI I INTERPRETACIJA REZULTATA

RODITELJI – Općeniti podaci

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 1122 roditelja djece od drugog do osmog razreda osnovne škole.

Prema roditeljskim iskazima 10,8% ili 121 dijete roditelja iz uzorka iskazuje neku teškoću u školi, pri čemu su najviše zastupljene teškoće s učenjem (4,7%) i problemi u odnosu s drugim učenicima (2,2%), dok su problemi poput problema u ponašanju ili komunikacije s

učiteljima zastupljeni u nešto manjoj mjeri (oko 1%). 6,6% učenika s teškoćama, ili osmero njih, iskazuje višestruke teškoće u školi.

Roditeljska percepcija dječjeg zadovoljstva u školi općenito je prilično zadovoljavajuća i rezultati govore da se djeci općenito sviđa u školi, međutim samo 46,6% roditelja izjavljuje da njihovo dijete voli školu (Mdn = 3, min= 1 -moje dijete mrzi školu, max = 4 –moje dijete voli školu). Također, većina roditelja se u potpunosti slaže (Mdn = 4) da je dijete sretno u školi, da djeci u školi dobro ide, da dijete uživa i u drugim aspektima škole osim učenja, da od škole mogu dobiti različite savjete nevezano uz učenje te da je škola sigurno mjesto za dijete. Nešto manje se roditelji slažu oko toga da njihovo dijete u školi postiže najviše što može te da je nastava kvalitetna (Mdn = 3). S obzirom da su distribucije navedenih rezultata negativno asimetrične za interpretaciju rezultata koristili smo medijan kao najprikladniju mjeru centralne tendencije.

Većina roditelja procjenjuje školska postignuća svoje djece vrlo visoko (Mdn = 5 – izvrsno) što je izravno povezano s načinom na koji djeca doživljavaju školu. Općenito uzevši roditelji se u potpunosti slažu da s tvrdnjom da su njihova djeca sretna u školi, da im ide dobro u školi, da uživaju i u drugim aspektima škole osim učenja, te da je njihova škola sigurno mjesto za dijete (Mdn = 4, distribucija negativno asimetrična).

Koeficijenti korelacije ukazuju na visoku povezanost roditeljske percepcije toga da djetetu ide dobro u školi i njihove procjene da je dijete sretno u školi ($r = 0,638$, $p < 0,01$) što znači da roditelji koji smatraju da njihovom djetetu ide dobro u školi smatraju ujedno i da je njihovo dijete sretno u školi. Djetetova sreća u školi umjereno je povezana i s time koliko djeca uživaju u drugim aspektima škole, postižu li najviše što mogu, kao i činjenicom da je škola sigurno mjesto za dijete (Tablica 1). Dakle, djeci za koju roditelji smatraju da su sretnija u školi škola predstavlja sigurno mjesto u kojoj mogu postići najviše što mogu i uživati u drugim aspektima škole osim učenja, dok onoj djeci čiji roditelji smatraju da njihova djeca nisu toliko sretna u školi, škola predstavlja manje sigurno mjesto gdje djeca nisu u mogućnosti ostvariti sve svoje sposobnosti.

Roditelji djece koji smatraju da njihovoj djeci škola ide dobro u većoj mjeri ujedno i misle da njihova djeca u školi postižu najviše što mogu, te da uživaju i u drugim aspektima škole osim učenja.

Multipla regresijska analiza pokazuje da se osjećaj djetetove sreće u školi, prema percepciji roditelja, može u priličnoj mjeri predvidjeti na temelju 3 varijable: djetetu ide dobro u školi, dijete uživa i u drugim aspektima škole osim učenja, škola je sigurno mjesto za dijete. Koeficijent determinacije za ove tri varijable iznosi 0,717, a postotak objašnjene varijance je 51,3% (Tablica 2).

Tablica 1. Korelacije varijabli roditeljske percepcije djetetovog zadovoljstva školom i školskog postignuća

N = 1121	Ukupan uspjeh djeteta u školi	Kako se dijete općenito osjeća u školi	Dijete je sretno u školi.	Djetetu ide dobro u školi.	Dijete uživa i u drugim aspektima škole osim učenja.	Dijete postiže najviše što može.	Moja škola je sigurno mjesto za dijete.	Postojanje teškoća u školi
Ukupan uspjeh djeteta u školi	1							
Kako se dijete općenito osjeća u školi	,359	1						
Dijete je sretno u školi.	,252	,392	1					
Djetetu ide dobro u školi.	,497	,388	,638	1				
Dijete uživa i u drugim aspektima škole osim učenja.	,259	,369	,576	,546	1			
Dijete postiže najviše što može.	,379	,271	,452	,521	,371	1		
Moja škola je sigurno mjesto za dijete.	,108	,176	,400	,263	,279	,299	1	
Postojanje teškoća u školi	,246	,215	,273	,285	,228	,171	,092	1

Sve navedene korelacije značajne su na razini $p < 0,01$

Tablica 2. Multipla regresijska analiza: kriterijska varijabla = Dijete je sretno u školi; prediktori: Djetetu ide dobro u školi, Dijete uživa i u drugim aspektima škole osim učenja, Moja je škola sigurno mjesto za dijete. $R = 0,717$, $R^2 = 0,515$.

Varijable N = 1121	Nestandardizirani koeficijenti		Stand. Beta koef.	t	Značajnost
	B	Std.pog.			
Djetetu ide dobro u školi.	,418	,026	,415	3,786	,000
Dijete uživa i u drugim aspektima škole osim učenja.	,306	,027	,290	11,258	,000
Moja škola je sigurno mjesto za dijete.	,169	,018	,214	9,553	,000

RODITELJSKA PARTICIPACIJA

Pozivi na participaciju, prihvaćanje i percepcija dobrobiti od toga

Rezultati istraživanja govore da škole općenito vrlo rijetko pozivaju roditelje na suradnju i participaciju u različitim školskim aktivnostima. Na skali od 1-4, pri čemu 1 označava da škola nije nikada poslala poziv roditeljima na participaciju, a 4 da im je tijekom protekle školske godine poslala različite pozive više od 3 puta, prosječan broj ukupnih poziva i obavijesti koje su roditelji primili od škole iznosi, prema njihovom viđenju $M = 1,73$, odnosno interpretacija rezultata ide u smjeru da su poziv primili nikada do jednom. Potrebno je naglasiti da aritmetička sredina nije primjerena mjera za određivanje ovog pokazatelja iz razloga što skala mjerenja nije intervalna i distribucija nije normalna, međutim ovim se pokazateljem služimo ponajprije radi usporedbe s rezultatima percepcije ravnatelja škola kako bismo uz pomoć kompozitnog rezultata mogli provesti određene usporedbe i dobiti okvirnu sliku percepcije roditelja o njihovoj participaciji u hrvatskim školama. S obzirom da kompozitni rezultati daju zamagljene rezultate, u nastavku će se izvještaja detaljnije analizirati pojedini rezultati kompozitnih skala primjerenijim statističkim postupcima.

Sastanci - grupni i individualni

65,3% roditelja iz cjelokupnog uzorka izjavljuje da ih je škola prošle godine pozvala na sudjelovanje na roditeljskim sastancima više od tri puta, a 32,1% roditelja takve su pozive dobili dva do tri puta, što ukupno gledano ukazuje na relativno dobar poziv na suradnju po pitanju grupnih sastanaka.

97,5% roditelja odazvalo se na grupne roditeljske sastanke svaki put ili većinu puta. Koeficijent korelacije između roditeljskih očekivanja od škole da ih se zove na roditeljske sastanke i njihovog odaziva: $r = 0,292$, $p < 0,01$.

Pozivi na individualne razgovore znatno su rjeđi – 54,3% roditelja nije primilo niti jedan poziv za individualni sastanak, a njih 29,2% dobilo je takav poziv više od 3 puta. Takav rezultat vjerojatno objašnjava činjenica da škole najčešće šalju pozive na individualne sastanke roditeljima čija djeca pokazuju neku vrstu problema u školi. 91,5% pozvanih roditelja odazvalo se pozivu svaki put ili većinu puta.

Spearmanov koeficijent korelacije roditeljskih stavova o potrebi škole da poziva

roditelje na individualne razgovore i njihovog odaziva iznosi $r = 0,436$, $p < 0,01$ i ukazuje na umjerenu povezanost njihovih stavova i ponašanja.

Pisane informacije

Obavijesti o djetetovom školskom postignuću više od 3 puta tijekom prošle godine od strane škole primilo je 30% roditelja, a 2-3 puta 50,6% roditelja, dok 10% roditelja izjavljuje da nije primilo niti jednu takvu obavijest, a 96,3% smatra da je potrebno ili vjerojatno potrebno. Svi roditelji iz uzorka koji su primili takvu obavijest su je i pročitali – većina gotovo uvijek.

Povezanost roditeljskog interesa i stava o tome da li bi škola trebala slati takve obavijesti iznosi Spearmanov $r = 0,582$, $p < 0,01$ i ukazuje na umjerenu korelaciju njihovih stavova i ponašanja po tom pitanju.

Naputke o tome kako pomoći djeci u učenju naprotiv niti jednom nije primilo čak 73,9% roditelja, a 12,8% primilo je takav naputak 2 ili više puta, dok 86,6% njih smatra da je to potrebno ili vjerojatno potrebno.

Povezanost roditeljskih stavova o tome bi li škola trebala slati takve informacije roditeljima i njihova spremnost da čitaju takve informacije iznosi Spearmanov $r = 0,641$, $p < 0,01$, što ukazuje na umjerenu do visoku spremnost roditelja da čitaju takve informacije.

Školsku ili razrednu brošuru/bilten nije niti jednom primilo 76,1% roditelja, dok 80,3% roditelja smatra da je to potrebno ili vjerojatno potrebno. Povezanost njihovih stavova i spremnosti da čitaju takve brošure je vrlo niska iako statistički značajna na nivou od 99% sigurnosti i iznosi Spearmanov $r = 0,281$.

Pisane informacije o zdravlju, drogi, nasilju i slično nije niti jednom primilo 54,3% roditelja, a njih 95,6% smatra da je to potrebno. Korelacija njihovih stavova o potrebi slanja takvih informacija i spremnosti da čitaju takve informacije umjerena je, statistički značajna uz $p < 0,01$ i iznosi Spearmanov $r = 0,339$.

Pozivi na volontiranje

Pozive roditeljima za pomoć pri održavanju i poboljšanju školske infrastrukture niti jednom nije primilo 86,3% roditelja, odnosno njih 14,7% primilo je takav poziv jednom ili više puta. 57,2% roditelja i **ne smatra** da bi škola trebala slati takve pozive.

Pozive za pomoć pri sportskim aktivnostima jednom ili više puta primilo je 34%

roditelja, dok 74,5% njih smatra da bi škola trebala slati takve pozive.

Poziv za sudjelovanje (pomoć) u nastavi – pričanje priča, pričanje o nekom poslu, sviranje instrumenta, pomoć nastavnicima oko nekog predavanja nije niti jednom primilo čak 88,2% roditelja, a njih 67,4% smatra poželjnim takvu vrstu suradnje.

Poziv za pomoć kod školskih uslužnih aktivnosti (knjižnica, dvorište, kuhinja) nije niti jednom primilo 89,8% roditelja, dok njih 43,3% smatra da bi to škola trebala činiti.

Sudjelovanje u donošenju odluka

91% roditelja izjavljuje da ih se nije niti jednom tražilo mišljenje o upravljanju školskim financijama, dok njih 58,2% smatra da to škola niti ne bi trebala tražiti od roditelja.

43,9% roditelja nije traženo mišljenje o organizaciji školskih izleta dok njih 92,9% smatra da bi to škola trebala činiti.

68,4% roditelja izjavljuje da ih škola nikada nije tražila mišljenje o izvannastavnim aktivnostima iako čak 90,1% roditelja smatra da bi to škola trebala ili vjerojatno trebala činiti.

68,9% roditelja škola nikada nije tražila mišljenje o pitanjima koja se tiču zdravlja i sigurnosti – dok njih 72,9% smatra da to jest ili vjerojatno jest obaveza škole.

89,7% roditelja škola nikada nije tražila mišljenje o sveukupnom upravljanju školom, a njih 58,3% smatra da bi to škola trebala ili vjerojatno trebala činiti.

82,9% roditelja škola niti jednom nije tražila mišljenje o obrazovnim temama – sadržaj lekcija, knjige, odabir i procjena nastavnika, opterećenost učenika, dok njih 73,5% smatra da to jest ili vjerojatno jest obaveza škole.

70,7% roditelja škola niti jednom nije tražila mišljenje o nasilju među učenicima, izbacivanju iz škole i drugim stvarima koje se tiču discipline učenika, iako njih 88,3% smatra da bi to škola trebala činiti.

Tablica 3. Roditeljske procjene poziva škole na različite oblike suradnje i njihov odaziv izražene u postocima

N= 1121 Oblici suradnje	Poziv roditeljima izražen u %			Odaziv roditelja izražen u %		
	Niti jednom	Jednom	Više puta	Niti jednom	Jednom	Više/većinu puta
Roditeljski sastanci – grupni ili roditeljski	0,6	2,0	97,4	0,2	2,3	97,5
Individualni sastanci	54,3	7,6	38,1	0,7	7,8	91,5
Pisani izvještaji o napredovanju djeteta	10,1	9,2	80,7	0,0	3,8	96,2
Pisane informacije o tome kako pomoći djetetu da uči	72,4	13,0	12,9	1,6	16,9	81,5
Školska ili razredna brošura/bilten	76,1	13,4	10,5	2,0	34,0	54,0
Pisane informacije o ostalim stvarima (zdravlje, droga, nasilje...)	54,3	27,1	18,6	1,0	17,0	72,0
Pomoć pri održavanju školske infrastrukture	86,3	9,4	4,3	23,8	18,2	58,0
Pomoć oko sportskih i društveno-kulturnih aktivnosti	66,0	16,0	18,0	9,3	20,4	70,3
Pomoć u nastavi	88,2	9,1	2,7	13,1	32,5	54,4
Pomoć kod uslužnih aktivnosti	89,8	9,2	1,0	6,0	53,7	52,3
Mišljenje o upravljanje školskim financijama	91,0	4,8	4,2	14,3	25,6	60,1
Mišljenje o izvannastavnim aktivnostima	68,4	19,0	12,6	5,7	24,1	70,2
Mišljenje o organizaciji događaja u školi	43,9	24,2	31,9	5,2	21,7	73,1
Mišljenje po pitanjima zdravlja i sigurnosti	68,9	17,3	13,8	14,3	30,6	55,1
Mišljenje o sveukupnom upravljanju školom	89,7	7,8	2,5	1,8	41,4	56,8
Mišljenje o obrazovnim temama	82,9	9,1	8,0	3,1	32,9	64,0
Mišljenje o nasilju među učenicima, izbacivanju iz škole...	70,7	14,6	14,7	5,5	23,9	70,6

Pretpostavka je da roditelji u većoj mjeri smatraju da bi ih škola trebala tražiti mišljenje za one stvari koje su njima relevantnije – pitanje školskih izleta (financije roditelja), izvannastavne aktivnosti, obrazovne teme, disciplina i nasilje.

Za upravljanje školskim financijama i ukupno upravljanje školom roditelji pokazuju manji interes.

DRUGI UTJECAJI I POSREDUJUĆI ČIMBENICI KOJI PRIJEČE SURADNJU RODITELJA I ŠKOLE

Skala za ispitivanje drugih utjecaja i posredničkih čimbenika koji priječe suradnju roditelja i škole podvrgnuta je faktorskoj analizi glavnih komponentata, uz Varimax rotaciju ($KMO = 0,794$, $p < 0,01$). Provedbom navedene analize ekstrahirana su dvije komponente s karakterističnim korijenima većim od 1 koje objašnjavaju ukupno 58,62% zajedničke varijance. Prva ekstrahirana komponenta objašnjava ukupno 34,55% varijance, odnosi se na faktor komunikacije i sastoji se od 6 varijabli, a druga ekstrahirana komponenta objašnjava 24,07% varijance i odnosi se na roditeljsku zauzetost i nezainteresiranost. Pregledom varijabli ustanovljeno je da se u prvom faktoru nalazi varijabla „Roditelji ne znaju kako komunicirati s nastavnicima/učiteljima“ koja se u tom setu varijabli jedina referira na roditelje, dok preostale objašnjavaju školu kao faktor suradnje s roditeljima. Stoga izuzećem ove varijable iz faktorske analize možemo definirati prvi faktor kao faktor škole, a drugi faktor kao faktor roditelja. Rezultat na kompozitnoj skali za faktor škole (Nastavnici nisu zainteresirani za komunikaciju s roditeljima, Nastavnici imaju previše posla kako bi komunicirali s roditeljima, škola nema kapaciteta za komunikaciju sa svim roditeljima, Roditelji i škola obično su u sukobu, Nastavnici ne znaju kako komunicirati s roditeljima) iznosi $M = 1,49$, $Sd = 0,539$ što znači da su roditelji u priličnoj mjeri zadovoljni načinom komunikacije učitelja i škole prema njima. Glede roditeljske zainteresiranosti za sudjelovanje u školskim aktivnostima aritmetička sredina kompozitnog rezultata roditelja za faktor roditelja (Roditelji nisu zainteresirani za sudjelovanje u školskim aktivnostima, Roditelji nemaju vremena informirati se o školskim aktivnostima) iznosi $M = 2,10$, $Sd = 0,762$ i ukazuje na činjenicu da roditelji u većoj mjeri procjenjuju sebe kao čimbenike koji priječe suradnju roditelja i škole nego učitelje i njihove kompetencije.

ROMSKA POPULACIJA

Neke karakteristike romske populacije (općenito)

85% romskih roditelja govori dobro jezik kojim se govori u školi (hrvatski).

Prema procjeni roditelja 88,3% romske djece u Hrvatskoj dobro govori jezik kojim se govori u školi.

25% romskih roditelja smatra da je njihovoj djeci u školi teže nego neromskoj djeci, 69,6% ih smatra da im je isto, a 5,4% da im je lakše nego ostalima.

Razlozi koje roditelji navode zbog čega je njihovom djetetu teže u školi grupirani su u slijedeće skupine: dijete ne govori dobro hrvatski jezik, dijete ima problema pri svladavanju nastavnih sadržaja, dijete je anksiozno i ne može dovoljno dugo mirno sjediti.

Razlozi koje roditelji navode radi čega je njihovoj djeci lakše u školi grupirani su u slijedeće skupine: dijete ima prilagođen program, roditelji misle da im škola više pomaže nego ostaloj djeci, dijete bolje govori hrvatski nego romski jezik.

10,3% romskih roditelja smatra da je njihovoj djeci teže kod kuće učiti nego neromskoj djeci, njih 87,9% smatra da im je isto, a 1,7% smatra da im je lakše.

Razlozi koje roditelji navode zbog čega je njihovom djetetu teže učiti kod kuće grupirani su u slijedeće skupine: dijete ne govori dobro hrvatski jezik, loša financijska situacija kod kuće, nema adekvatnih uvjeta za učenje.

Roditelj koji smatra da je njegovom djetetu lakše učiti kod kuće nego ostalima ne može navesti razlog zbog čega to misli.

93,3% romskih roditelja smatra da škola mnogo čini da bi pomogla romskoj djeci.

Konkretno vrste pomoći kodirane su u slijedeće skupine: besplatni ili jeftiniji udžbenici, besplatna užina u školi, dopunska nastava (najviše za hrvatski jezik), besplatni tečajevi, ne separira ih se od djece ostale populacije, učitelji više rade s romskom djecom kako djeca ne bi odustala od školovanja, bolja zaštita/prevencija od nasilja od strane ostale djece, uzimanje u obzir jezične barijere i pomoć u svladavanju iste, financijska pomoć (izleti, svečanosti).

Jedna od škola iz uzorka uopće nema zaposlenog romskog osoblja ili asistenata, dok druga ima 2-3.

Usporedba romske i većinske populacije

Kruskal-Wallisovim testom dobili smo rezultate koji potvrđuju razlike između romske i neromske (većinske) populacije na slijedećim varijablama (provedena analiza odnosi se na razlike između uzoraka A i E):

- 1) prema percepciji roditelja romska se djeca u značajnoj mjeri osjećaju manje zadovoljno u školi od djece većinske populacije
- 2) romski roditelji postignuća svoje djece procjenjuju značajno nižim od roditelja većinske populacije
- 3) roditelji romske djece značajno više izjavljuju da njihovoj djeci škola ne ide dobro
- 4) roditelji romske djece značajno više izjavljuju da njihova djeca ne uživaju u drugim aspektima škole osim učenja
- 5) roditelji romske djece značajno više izjavljuju da djeca u školi ne iskorištavaju sve svoje mogućnosti
- 6) romski roditelji u značajnoj su mjeri zadovoljniji od roditelja većinske populacije s količinom i kvalitetom informacija koje dobivaju od škole
- 7) romski roditelji u značajnoj su mjeri zadovoljniji od roditelja većinske populacije načinima na koje mogu utjecati na obrazovanje svog djeteta
- 8) romski roditelji u značajnoj su mjeri zadovoljniji od roditelja većinske populacije načinima na koje mogu utjecati na školu općenito

Sve su razlike značajne na razini $p < 0,01$, osim stavke 7) kod koje je razlika značajna na razini $p < 0,05$.

Komparacijom aritmetičkih sredina kompozitnih rezultata uzorka romskih roditelja od roditelja većinske populacije vidljivo je da roditelji iz romske populacije nešto niže procjenjuju broj poziva i pismenih obavijesti od strane škole koje su primili tijekom prošle godine i dobrobiti od suradnje sa školom. Nešto višim od roditelja većinske populacije procjenjuju svoje odazive na pozive škole i dužnost roditelja da participiraju. Romski roditelji gotovo u podjednakoj mjeri kao i roditelji većinske populacije procjenjuju svoju sposobnost za participaciju (Tablica 4).

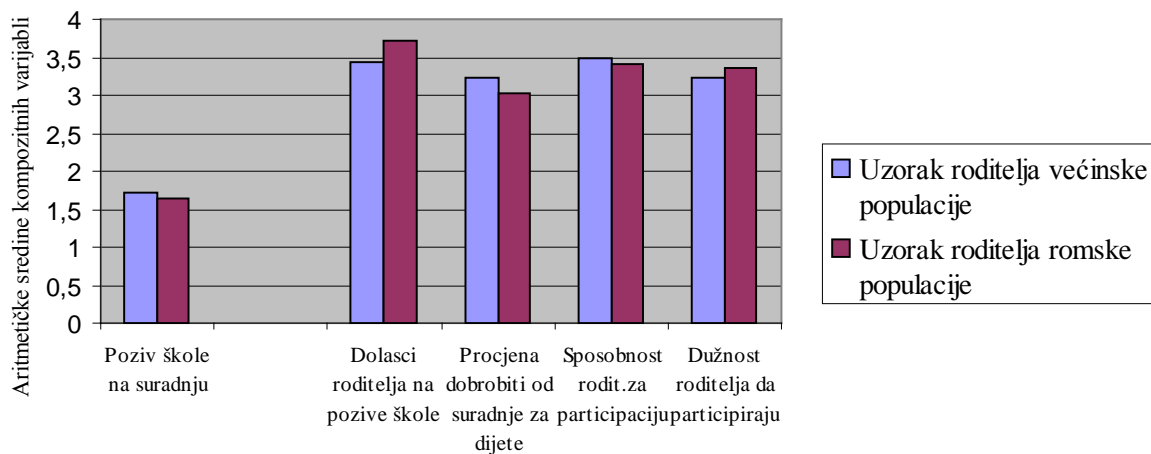
Tablica 4. Aritmetičke sredine kompozitnih rezultata za roditelje većinske populacije i populacije romskih roditelja

Kompozitni rezultati	Uzorak A	Uzorak E
Pozivi škole na suradnju	1,71	1,65
Odaziv roditelja	3,44	3,71
Procjena dobrobiti od suradnje za dijete	3,22	3,02
Sposobnost roditelja za participaciju	3,48	3,41
Dužnost roditelja da participiraju	3,23	3,35

Uzorak A – roditelji iz uzorka većinske populacije

Uzorak E – roditelji iz uzorka romske populacije

Grafikon 1. Aritmetičke sredine kompozitnih rezultata za roditelje većinske populacije i populacije romskih roditelja

PARTICIPACIJA RODITELJA U ŠKOLSKIM AKTIVNOSTIMA I PERCIPIRANI FAKTORI KOJI PRIJEČE SURADNJU – USPOREDBA REZULTATA RAVNATELJA I RODITELJA

U istraživanju je sudjelovalo 32 ravnatelja škola iz uzorka – 17 muških i 15 ženskih ravnatelja.

30 ravnatelja su ravnatelji škola s učenicima većinske populacije i 2 ravnatelja iz škola s većim brojem učenika romske populacije.

Rezultati provedenog istraživanja glede različitih aspekata suradnje škole i roditelja ukazuju na slijedeće: ravnatelji škola u nešto većoj mjeri procjenjuju broj ukupnih poziva na suradnju od roditelja (ravnatelji škola smatraju da su različite pozive i obavijesti roditeljima slali najmanje jednom, ali vrlo vjerojatno i 2 do 3 puta prošle godine) i dobiti od različitih oblika suradnje, dok nešto slabije od roditelja procjenjuju roditeljske odazive na suradnju (Tablica 5, Graf 2).

Tablica 5. Usporedba ravnateljskih i roditeljskih aritmetičkih sredina kompozitnih varijabli školskih poziva na suradnju i odaziva roditelja, te korelacija roditeljskih i ravnateljskih procjena

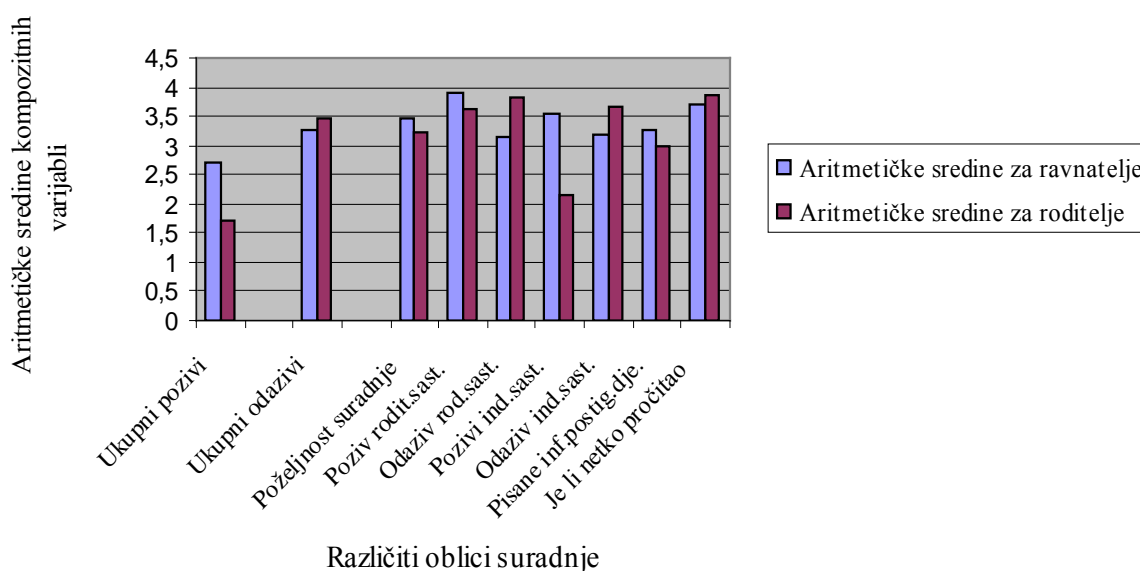
Varijable	Ravnatelji N = 32		Roditelji N = 1122		Korelacija Spearman r
	M	Sd	M	Sd	
Ukupni pozivi na suradnju	2,72	0,356	1,73	0,311	0,064
Odazivi na suradnju	3,28	0,340	3,46	0,505	0,013
Videnje različitih oblika suradnje kao poželjnih	3,45	0,330	3,21	0,415	-0,130
Pozivi na roditeljske sastanke	3,90	0,301	3,63	0,538	0,100
Odaziv na roditeljske sastanke	3,16	0,740	3,83	0,461	-0,085
Pozivi na individualne sastanke	3,56	0,840	2,17	1,340	0,130
Odaziv roditelja na individualne sastanke	3,17	0,592	3,65	0,656	-0,024
Pisane informacije o postignuću djeteta	3,26	0,815	3,00	0,894	0,280
Je li to netko iz obitelji pročitao	3,69	0,471	3,88	0,419	-0,008

Procjena ravnatelja za faktor škole kao čimbenika koji je odgovoran za prepreke u suradnji roditelja i škole nešto je niža od roditeljske procjene, jednako kao i procjena roditeljske zainteresiranosti i njihovog nedostatka vremena za sudjelovanje u školskim aktivnostima. Može se reći da ravnatelji pokazuju nešto manju kritičnost i prema školi i prema roditeljima od samih roditelja, međutim faktor roditelja i jedni i drugi ipak smatraju većom preprekom za ostvarivanje suradnje nego faktor škole (Tablica 6). Korelacijske analize ukazuju da ne postoji korelacija između percepcije roditelja i ravnatelja po navedenim pitanjima.

Tablica 6. Usporedba ravnateljskih i roditeljskih aritmetičkih sredina kompozitnih varijabli za „faktor škole“ i „faktor roditelja“, te korelacija roditeljskih i ravnateljskih procjena

Faktor škole				Spearman r	Faktor roditelja				Spearman r
Roditelji		Ravnatelji			Roditelji		Ravnatelji		
M	Sd	M	Sd		M	Sd	M	Sd	
1,49	0,539	1,31	0,402	0,064	2,10	0,762	1,92	0,814	-0,017

Graf 2. Usporedba ravnateljskih i roditeljskih aritmetičkih sredina kompozitnih varijabli školskih poziva na suradnju i odaziva roditelja

ZAKLJUČCI I SMJERNICE ZA DALJE

Pozivi na roditeljske sastanke i odazivi su prilično zadovoljavajući – međutim predstavnici Vijeća roditelja ne informiraju dovoljno često ostale roditelje o sveukupnim zbivanjima u školi – iz toga slijedi da bi trebalo učestalije održavati roditeljske sastanke, a poglavito neposredno nakon sastanaka Vijeća roditelja kako bi svi roditelji bili zadovoljavajuće informirani o zbivanjima i problemima u školi.

Pozivi na individualne sastanke – prilično su slabo zastupljeni, međutim to je stoga što se u školu na takve sastanke obično pozivaju roditelji čija djeca pokazuju neke teškoće u školi. Ostale se roditelje ne poziva da dođu u školu, iako u ukupnoj populaciji roditelja čak 85,6% njih smatra da bi ih škola trebala pozivati i na takve sastanke. Bi li takve pozive trebalo uvesti kao obavezne? Škole obično daju termine (jednom ili više puta mjesečno) kada roditelji koji su zainteresirani za postignuća svog djeteta mogu doći u školu i pitati sve što ih zanima i tada su na raspolaganju manje-više svi djetetovi učitelji (to možda nije praksa svih škola, ali postavlja se pitanje da li bi škola još dodatno trebala pozivati roditelje da dođu u školu?, a za škole koje to ne prakticiraju trebalo bi ih uputiti da to čine).

10% roditelja izjavljuje da nije primilo niti jednu pisanu obavijest o djetetovom postignuću tijekom školske godine – to bi trebalo uvesti kao obavezu (na neki način) jer čak 96,3% roditelja smatra da bi to trebali dobivati (trebalo bi i odrediti koliko puta godišnje bi škola trebala slati takva izvješća).

Naputke o tome kako pomoći djeci u učenju naprotiv niti jednom nije primilo čak 73,9% roditelja, a 12,8% primilo je takav naputak 2 ili više puta, dok 86,6% njih smatra da je to potrebno ili vjerojatno potrebno. – ovo može biti u nadležnosti ministarstva i škola – ministarstvo bi moglo napraviti brošure s naputcima koje bi se onda dijelile roditeljima sve djece (prve godine svima, a kasnije samo prvim razredima, npr.), a stručna služba škole u suradnji s razrednim i predmetnim učiteljima trebala bi za svako dijete s učenim teškoćama u određenim periodima slati-davati roditeljima preporuke za učenje kod kuće.

Školsku ili razrednu brošuru/bilten nije niti jednom primilo 76,1% roditelja, dok 80,3% roditelja smatra da je to potrebno ili vjerojatno potrebno. S obzirom da roditelji u velikom broju smatraju da bi im škole trebale slati takve biltene školama bi se trebali dati naputci da napišu neke okvirne planove za tekuću školsku godinu – okvirni nastavni ciljevi i planovi, izleti, aktivnosti djece u školi, različite manifestacije i događanja (škole su dobile obavezu svoje kurikulume stave na Web stranice škola, međutim nije izvjesno koliko ih je to

napravilo) a pitanje je tko bi financirao tiskanje takvog materijala – trebalo bi odrediti tko bi to trebao financirati, informirati se kako je to u drugim zemljama (s obzirom na trenutno recesijsko stanje).

Pisane informacije o zdravlju, drogi, nasilju i slično nije niti jednom primilo 54,3% roditelja, a njih 95,6% smatra da je to potrebno. Znači i takve bi brošure mogla napraviti stručna služba škole i onda ih podijeliti na roditeljskim sastancima (to je pouzdan način da ti materijali stignu do roditelja).

POZIVI NA VOLONTIRANJE RODITELJA

Pozive roditeljima za pomoć pri održavanju i poboljšanju školske infrastrukture niti jednom nije primilo 86,3% roditelja, odnosno njih 14,7% primilo je takav poziv jednom ili više puta. 57,2% roditelja i ne smatra da bi škola trebala slati takve pozive. Čini se da bi ovdje trebalo informirati i educirati o ovakvom obliku suradnje i ravnatelje i učitelje, a onda i roditelje s obzirom da roditelji u velikom dijelu smatraju da to škola ne bi trebala tražiti od njih. Potrebno je roditeljima ukazati na dobrobiti od takve suradnje – povezivanje s okolinom u kojoj njihova djeca „rade“, a i oni sami bi se tada u školi osjećali više kao „kod kuće“.

Pozive za pomoć pri sportskim aktivnostima jednom ili više puta primilo je 34% roditelja, dok 74,5% njih smatra da bi škola trebala slati takve pozive. Sportski susreti između roditelja i učitelja, roditelja i učenika- u ovakve bi aktivnosti mogla biti uključena većina roditelja, a pomoć roditelja oko sportskih aktivnosti bi dobro došla od strane onih roditelja koji se bave nekim sportom.

Poziv za sudjelovanje (pomoć) u nastavi – pričanje priča, pričanje o nekom poslu, sviranje instrumenta, pomoć nastavnicima oko nekog predavanja nije niti jednom primilo čak 88,2% roditelja, a njih 67,4% smatra poželjnim takvu vrstu suradnje. Na ovo bi trebalo staviti velik naglasak – najprije informirati ravnatelje o dobrobiti od takvih aktivnosti, a onda napraviti seminar za učitelje.

Poziv za pomoć kod školskih uslužnih aktivnosti (knjižnica, dvorište, kuhinja) nije niti jednom primilo 89,8% roditelja, dok njih 43,3% smatra da bi to škola trebala činiti. Roditelji zapravo ne bi smjeli imati pristup školskoj kuhinji jer nisu prošli sanitarni pregled, ali za pomoć u knjižnici i u dvorištu zasigurno ne bi smjelo biti problema. Opet treba prvo informirati i educirati ravnatelje, pa onda učitelje, a nakon toga i roditelje da im se ukaže od kakvog je to interesa za njih i njihovo dijete.

SUDJELOVANJE U DONOŠENJU ODLUKA

91% roditelja izjavljuje da ih se nije niti jednom tražilo mišljenje o upravljanju školskim financijama, dok njih 58,2% smatra da to škola niti ne bi trebala tražiti od roditelja. Ovdje je potrebno prvo dobro informirati i educirati ravnatelje jer postotak onih roditelja koji izjavljuju da ih škola nikada nije tražila takvo mišljenje govori i o tome da niti ravnatelji ne misle da bi škola trebala pitati roditelje o njihovom mišljenju o upravljanju školskim financijama. Nakon toga o tome treba educirati roditelje putem roditeljskih sastanaka.

43,9% roditelja nije traženo mišljenje o organizaciji školskih izleta dok njih 92,9% smatra da bi to škola trebala činiti. Ova je stavka roditeljima vrlo važna i radi toga bi oni trebali znati školski plan unaprijed kako bi mogli sudjelovati u donošenju odluka (bilteni).

68,4% roditelja izjavljuje da ih škola nikada nije tražila mišljenje o izvannastavnim aktivnostima iako čak 90,1% roditelja smatra da bi to škola trebala ili vjerojatno trebala činiti. Ovo je vrlo lako za provesti, ne zahtijeva posebne napore, a roditeljima je važno – na roditeljskim sastancima se može tražiti roditelje za mišljenje i onda pokušati organizirati to što oni misle da bi bilo dobro za njihovu djecu. Isto je i s mišljenjima po pitanju zdravlja i sigurnosti.

89,7% roditelja škola nikada nije tražila mišljenje o sveukupnom upravljanju školom, a njih 58,3% smatra da bi to škola trebala ili vjerojatno trebala činiti. Ovdje je potrebno prvo dobro informirati i educirati ravnatelje jer postotak onih roditelja koji izjavljuju da ih škola nikada nije tražila takvo mišljenje govori i o tome da niti ravnatelji ne misle da bi škola trebala pitati roditelje o njihovom mišljenju o sveukupnom upravljanju školskom. Nakon toga o tome treba educirati roditelje putem roditeljskih sastanaka, biltena, brošura, interneta, ostalih medija...

82,9% roditelja škola niti jednom nije tražila mišljenje o obrazovnim temama – sadržaj lekcija, knjige, odabir i procjena nastavnika, opterećenost učenika, dok njih 73,5% smatra da to jest ili vjerojatno jest obaveza škole. Ovo je u mnogim školama pitanje od velike važnosti za roditelje. Velik dio roditelja je uvjeren da učitelji primaju mito kako bi odabrali određene udžbenike, što njih dodatno financijski opterećuje. Roditeljsko sudjelovanje u izboru knjiga uvelike bi smanjilo pritisak na učitelje.

70,7% roditelja škola niti jednom nije tražila mišljenje o nasilju među učenicima, izbacivanju iz škole i drugim stvarima koje se tiču discipline učenika, iako njih 88,3% smatra da bi to škola trebala činiti. Roditelji uglavnom nisu upoznati s pravilima i procedurama u

slučaju nasilja u školi, a sami su vrlo često zainteresirani da poduzmu neke mjere koje onda nailaze na otpor od strane škole i ravnatelja. Roditelje treba upoznati s načinima postupanja.

GLAVNI ZAKLJUČCI

1. Roditelji

Općenito bismo mogli reći da roditelji imaju tendenciju ka tradicionalnom pristupu suradnje sa školom. I kad nisu zadovoljni suradnjom sa školom, to je manje zbog neprihvatanja roditeljske inicijative, a više zbog očekivanja da škola napravi još nešto (više pisanih informacija i slično). Roditelji uglavnom očekuju inicijativu od škole i tada se, većinom, odazivaju.

Školu doživljavaju sigurnim mjestom za dijete (i u slučajevima kad dijete ne razumije jezik, jer pripada manjinskoj populaciji).

Podaci pokazuju da su roditelji uglavnom zadovoljni načinom komunikacije učitelja i škole prema njima, te da u većoj mjeri procjenjuju sebe kao čimbenike koji priječe suradnju roditelja i škole nego učitelje i njihove kompetencije.

2. Ravnatelji

Ravnatelji i roditelji imaju različitu percepciju o inicijativi koja dolazi od škole – ravnatelji procjenjuju da je ima više. Roditelji, pak, procjenjuju svoju participaciju većom nego ravnatelji.

Međutim, postoji slaganje između roditelja i ravnatelja u tome da i jedni i drugi faktor roditelja smatraju većom preprekom za ostvarivanje suradnje nego faktor škole.

3. Romska populacija

U nekim varijablama postoje razlike između romske i većinske populacije. Roditelji romske djece češće izjavljuju da njihovoj djeci škola ne ide dobro. Međutim, romski roditelji su u značajnom mjeri zadovoljniji od roditelja većinske populacije s količinom i kvalitetom informacija koje dobivaju od škole, te načinima na koje mogu utjecati na obrazovanje svog djeteta i na školu općenito. Prema podatku dobivenom u fokus grupi, romski roditelji bi željeli više participirati u Vijeću roditelja (ali ih nitko ne predlaže).

GLAVNE SMJERNICE

Ministarstvo treba organizirati seminare za ravnatelje, gdje će im prezentirati dobivene podatke i uputiti na veću otvorenost škole prema roditeljima, jer je svega navedenog vidljivo da bi u najvećoj mjeri najprije trebalo informirati, educirati i senzibilizirati **ravnatelje** (po pitanjima svih navedenih oblika suradnje).

Neke pravilnike bi trebalo promijeniti/nadopuniti – omogućiti, prema pravilnicima, veći spektar uključivanja roditelja u školske aktivnosti.

Zatim bi za određena pitanja trebalo napraviti seminare za **učitelje** (pomoć u nastavi, izbor udžbenika – ovo bi bilo jako osjetljivo pitanje za učitelje, školski izleti, nasilje među učenicima, poziv za sudjelovanje u nastavi, organizacija sportskih aktivnosti, nasilje u školi, zdravlje i sigurnost, pomoć u nastavi). Svaka od ovih tema bi zahtijevala zaseban seminar ili radionicu gdje bi se učitelji senzibilizirali za roditeljsku prisutnost na način da se ne osjećaju kao da oni osobno gube moć odlučivanja i autonomiju, već da vide potencijalne dobrobiti od uključivanja roditelja.

Roditeljima bi trebalo dati više informacija o mogućnostima sudjelovanja u radu škole, npr. u jednoj fokus grupi (u Solinu) roditelji su predložili da škola ima *sobu za roditelje* - ta soba bi se mogla osmisliti – mogućnost da se popije kava, kutija za prijedloge roditelja, obavijesti na ploči o sjedećim aktivnostima u kojima mogu sudjelovati (i) roditelji, roditelji bi mogli pričekati dijete da završi neku aktivnost itd. I mediji bi se mogli uključiti u staranje javnog mišljenja o potrebi većeg aktivnog sudjelovanja roditelja u radu škole.

Komunikacija između članova Vijeća roditelja i ostalih roditelja u razredu je općenito dosta loša i na tome treba raditi. Roditeljski bi sastanci iz tog razloga možda trebali biti češći i na njima bi članovi Vijeća trebali izvještavati roditelje po tim pitanjima.

Vijeća roditelja mogla bi se smanjiti (podijeliti na roditelje viših i nižih razreda), tako da roditelji imaju više mogućnosti i vremena za iznošenje svojih mišljenja. Roditeljima djece Roma trebalo bi omogućiti sudjelovanje u Vijeću roditelja, ukoliko to žele (premda su u manjini i većinska populacija ih neće predložiti – zato bi inicijativa trebala doći od škole).

Ono što ovim upitnikom nije obuhvaćeno jest **volontiranje** kao pomoć u nastavi kod djece koja imaju teškoće s prilagodbom u nastavi ili kod djece s teškoćama. Zakonska regulativa za to pitanje kod nas ne postoji, odnosno točno je propisano da to mogu raditi samo osobe koje su prošle određeni vid edukacije. Ishoditi rješenje za potrebom takve osobe, asistenta u nastavi je izuzetno teško jer uključuje financijske izdatke od strane osnivača škole ili nadležnog ministarstva. Jedan dio roditelja je izuzetno zainteresiran za takvu vrstu pomoći svojoj djeci no to im je uglavnom onemogućeno pozivanjem na zakon. Je li potrebna izmjena zakona ili zakon zapravo to ne brani nego je slobodna volja ravnatelja škole da odluči o tome? Činjenica je da svi zaposleni u školi moraju proći godišnju sanitarnu kontrolu, a većina roditelja i volontera to nema, ali to ne bi smjela biti automatska prepreka trajnijem sudjelovanju u nastavi. Ako je potrebno, i roditelji i volonteri mogu proći sanitarnu kontrolu.

LITERATURA: <http://www.see-educoop.net/aeiq/>).